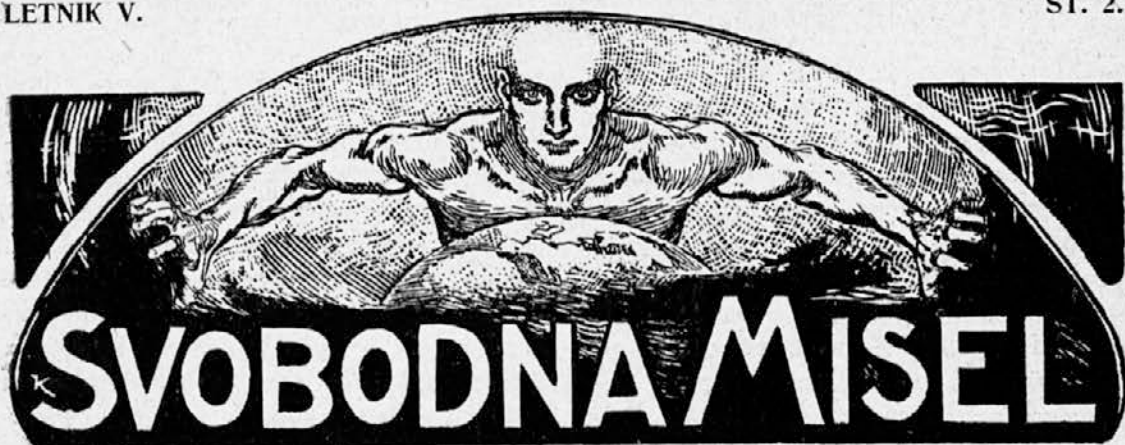

1912.

GLASILO SLOVENSkih SVOBODOMISLECEV.

Marec.

Uredništvo in upravnštvo Praga-Vinogradi, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

OBSEG: F. V. Krejči: Verstvo in moderni ideal človeka. (Konec.) — Ignatus: Pravno-politična vprašanja: I. Verski redovi. — Theodor Ostry: Razlaga avstrijskega zakonskega prava in težnje po njegovi reformi. — J. Podravčan: Fajmoštri — božji poslanci. — J. Zemljan: Propad. — Svobodomiselno gibanje. — Raznoterosti. — Listnica uredništva.

F. V. KREJČI:**Verstvo in moderni ideal človeka.**

(Konec.)

Nikakor ni verstvo, ako si mislimo pod imenom bog vse kar je neznanega in človeškemu spoznanju nedostopnega, toraj samo slikovito izraženi veliki Nič. Verski bog mora biti Nekdo, mora biti celotnost najvišjih absolutnostij in najbistvenejših vrednot! Ravno tako tudi ni verstvo predstava boga kot središča, v katerem se zbirajo vse sile sveta kot one inteligence, ki jo vidimo za vsem prirodnim dogajanjem ali kot poslednjega skritega jedra vseh stvari.

To so povsem čisto filozofične misli, abstraktni pojmi, vočigled katerim se ni mogoče postaviti v ono intimno razmerje, v ono razmerje npravne odvisnosti in vroče udanosti, ki označuje razmerje med vernim človekom in bogom. Posebno pa ni verstvo predstava boga, ki je vržen raz svojega nadzemskega prestola, oropan svojega samostojnega, nadsvetovnega kraljestva, privlečen v prirodo in čuvstvovan kot najgloblja življenska sila vsakega pojava, našega organizma in naše lastne notranjosti.

Vse te oblike teizma in panteizma so prehod k brezverstvu. Na ničemur se ne da bolj zasledovati odumiranje verstva, ko na tem

odverstvovanju boga, te poslednje predstave, ki je ostala v ljudstvu od stare vere.

Iz vseh navedenih razlogov sledi, da potrebuje kulturno ljudstvo dandanes religijo vedno manj. Da je mogoče živeti brez vere, o tem priča tisoče ljudij, ki so se otresli zadnjih ostankov vere in ki vendar prav nič ne zaostajajo za drugimi, kar se tiče duševnega mira, npravnega življenja in čistega značaja, dokaz, da verstvo ne odgovarja več našemu kulturnemu stanju. Vsaka vera je nastala v svoji dobi in se razširjala tako enostavno in hitro, ker je odgovarjala duševnim in gmotnim predpogojem posameznih narodov in kultur.

Splošno dandanašnje brezverstvo pa dokazuje le, da ni resnica, da je življenje brez vere pusta in gola negacija. Po izgubi vere ne preostane v duši praznosta in brezupnost. Vera ne hira samo zato, ker nasprotuje razumu in življenju, ampak, njeno pojemanje pomenja trdno zmago razuma in življenja. V tej meri, kakor upada vera, pomagajo mišljenje, veda, umetnost, predvsem pa življenje vstvarjati nove duševne in npravne vrednote in vstvarjajo nov življenski ideal. Obenem pase spopolnjuje tudi nov svetovni nazor, ki ni sestavljen več iz bajk, ampak ki sloni na znanstveni podlagi. Astronomične iznajdbe od dob Ko-

pernika, Galileja in Newtona so nam povedale o življenju vseмира toliko novega in evidentno dokazanega, da so se verske bajke mahoma razplinile. One so nam podale pojem svetovnega prostora, ki nima meja in konca. Ta svetovni nazor se je zakoreninil v sodobnem mišljenju tako, da je postanek bajk, kakor so židovsko-krščanske, nemogoč.

Ta znanstveni svetovni nazor vzbuja v vsakem najpreprostejšemu človeku čut prirodne zakonitosti. On spozna, da ni drugih zakonov kakor prirodni in da so ti zakoni nespremenljivi. Vsaki vzrok ima svoje zakonite posledice in vsaki pojav je produkt gotovih vzrokov. Vsaki trenutek v svetovnem času vsebuje vse, kar se je porodilo v prejšnjem trenutku, vse je v medsebojni zvezi in tvori nepregledno verigo svetovnega razvoja.

Ljudje starega in srednjega veka še niso imeli čuta zakonitosti naravnih pojavov in zato niso nikdar izključevali možnosti najfantastičnejših čudežev in neposrednega božjega razodetja. Danes bi tega ne verjel nikdo, kajti predpogoj t. j. vera v možnost razodetja je izginil. In če bi se mogli najti dandanes še tvoritelji novih verstev, bi ne smeli trditi da se jim je prikazal bog, kajti svet bi jih proglasil za fantaste ali goljufe. Morali bi priznati, da je to, kar propovedujejo, njih lastni stvar. Ljudje novega stoletja so se navadili misliti znanstveno in so se odvadili podrejevati resnico potrebam svoje sreče in svoje koristi. Moderno življenje je premagalo tudi stari verski dualizem, ki je povdarjal ostro nasprotje med dušo in telesom, med zemskim in nadzemskim. S tem je izginila groza, ki jo je imel prejšnji človek pred nepoznanimi nadnaravnimi silami in ki je podila ljudi veri v naročje. Za modernega človeka priroda ni več torišče hudobnih duhov in kraj grešnih skušnjav. Zavest, da vladajo v prirodi nespremenljivi zakoni, ki jih ne more premagati noben čudež, ga uči, gledati nanjo z mirnim, pogledom in se podvržeti njenim nujnostim. Smotrenost in nespremenljivost prirodnih zakonov nam podajata predstavo enotnosti življenja v vsemiru in enotnosti življenja našega lastnega bitja. Naš osnovni eksistenčni čut se razlikuje bistveno od na-

čina, kako so čutili svoje življenje verski ljudje. Zanje je bilo notranje življenje neprestan boj duše s telesom, vsaka fizična težnja se je smatrala za hudičevo delo. Veda nam je dokazala vsepretvarjajoče sile razvoja in postopno prehajanje telesnih pojavov v duševne ter približala duševnost in materijalnost tako, da je življenska enotnost vsakemu mislečemu človeku jasna ko beli dan. S tem je spodmaknila moderna znanost verskim nazorom vsako podstavo, tako da se cerkvena vera na noben način ne more več skladati z vedo. Predmet poslednje vere in poslednjega kulta je za modernega človeka življenje samo, ne življenje v krščanskem smislu, kjer pomenja ono le nekaj prehodnega, začasnega in skaženega, nekaj kar se mora premagati in zatreti, temveč življenje v smislu modernega raziskovanja, bijološke in evolučne vede, sinteze vsega, kar hoče biti, raste, teče, cveti in odumira, da se zapet porodi k novemu življenju.

To življenje je jedno, ono, ki ga živimo tukaj na zemlji. V sliki sveta, kakor nam jo kaže veda, ni mesta za nebesa, peklo in vice in za fantasmagorije pravovernih ljudij. Vse življenske vrednosti in težnje ostanejo zato v mejah pozemskega sveta.

Kakor nov pojem življenja nam podaja naša veda tudi drugo predstavo o smrti. V tej meri, kakor stopa v naših očeh pomen življenja, tako zgublja smrt na svoji grozi in strahu in postane samo negacija življenja. Z verskega stališča je življenje nič, smrt vse, vrata v nebeško kraljestvo in misterij, ona poda življenju šele njegovo pravo ceno.

Življenje je le prehodna doba za nesmrtnost. Tam pa, kjer se pojmuje življenje in smrt v svoji bistvenosti, kakor nas uči skušnja in znanstvo, ni podlage za vero v nesmrtnost, da, ta vera nam postane dušeslovna gorostasnost.

Najglobji naši življenski nagoni bi se uprli proti temu, ako bi se hoteli pogovoriti, da bomo živeli nepretrgoma, brez konca, večno. Vedno živeti, misliti, čutiti in to še v nekih drugih svetovih, kjer vladajo večne in absolutne vrednote, — kako grozna je ta predstava za našo človeško omejenost!

Sicer pa misli danes malokdo resno o »svidenju v nebesih« in malokdo izvaja iz te misli posledice za življenje. Nesmiselnost tega leži tako na dlani, da se o tem v vsakdanjem pogovoru le malokdaj kaj omeni.

Nič ne loči verskega človeka od svobodomislega tako, kakor to, da veruje oni v lepše življenje po smrti in da pobledi vočigled tej ideji vsa njegova zemška eksistenca ko senca, ki gre neopaženo mimo, ker nima ono nobene cene, medtem ko ostane poslednji z vsemi svojimi najsmelejšimi sni in težnjami v mejah svojega pozemskega življenja, čuti, da mu je dano le eno življenje, naše kratko življenje na zemlji, in da ne uresniči možnosti sreče nikoli, ako jih ne uresniči v tem edinem življenju.

Današnji človek je veri v zagrobno življenje tudi zato nedostopen, ker mu je vstvarila veda drugi pojem nesmrtnosti, to je nesmrtnosti snovi in sile. Zavest, da niti jeden atom ne more izginiti iz celega svetovnega ustroja in da ostane svota sil, ki tvori vse življenje, za vse veke taista, nam vstvarja z vse prirode jedini, neizmerni in nesmrtni organizem, vočigled kteremu je kterakoli težnja po nesmrtnosti našega osebnega bitja smešen dovtip domišljavega pritlikavca.

Tudi kolotek življenja nam govori z glasom nesmrtnosti. Gnijoče truplo je hrana se novoroječim bitjem, dan na dan črpa naše telo novo silo iz smrti drugih bitij in snovi, iz kterih obstoja, bodo gorele po naši smrti na barvi metuljevih kriljev, žvrgolele v ptičjem petju, dišale v kelihu rože. Življenje in smrt se objemata in krožita skupaj v večnem plesu. Ne bomo umrli, ne bomo izginili, samo naše osebno bitje premine, toda snovi in sile, ki so je tvorile, nastopijo svojo daljšo pot v novih oblikah — to je tolažba, ki jo podaja pozorovanje prirode za zgubljene nadzemske raje.

Čim manj pričakujemo od nebes, tim zaupljivejše se oklenemo zemlje. Ona je edino pozorišče našega življenja in hraniteljica življenskih tajnostij. Na njej je ena stvar v zvezi z drugo, v vsaki točki se združujejo vse sile, v vsaki kaplji se zrcali vse nebeško razkošje. Zemlje se je oklenil moderni človek tudi zato, ker je ona pozorišče velikih raz-

vojnih procesov. Iz njihovega spoznanja je nam vznikla vera v napredek, ki nadomestuje današnjemu človeku marsikaj, kar so pričakovali prejšnji ljudje po smrti v nebesih. Pojem razvitka, evolucije je eden izmed temeljnih činiteljev današnjega mišljenja in po njem se razlikuje današnji svetovni nazor tudi najbolj od prejšnjega verskega nazora. Ti dve misli, razvoj in napredek, so za današnjega človeka raditega tako velikega pomena, ker sloni na njih njegov življenjski ideal, kajti vera v silo razvoja in napredka je ona čarobna moč, ki daje težnjam modernega človeka oživljajoč razmah in svobodo, ona nam odpira obzorja lepše bodočnosti.

Tako vzrastejo moderni ideali čisto naravnim in znanstvenim potom in tako dozori na debelu razumnega spoznanja nov življenski nazor. Ideja razvoja ni samo podstava prirodnih in družboslovnih ved, ona posega ne posredno v življenje. Ona ima ne samo svojo filozofijo, ampak tudi svojo moralko, kar dokazuje najbolj njeno plodovitost in resničnost. Nobena druga misel ni vzela veri toliko podlage ko ravno ona.

Evolučni nazor nadomešča verstvo tudi s tem, da podaja človeškemu življenju nov, velik smisel. On vrača človeka samemu sebi, kajti naj išče njegova misel na poprišču prirodnega razvoja karkoli, ona najde končno vedno človeka. Ne bog ali kakšno drugo bitje, temveč človek je sodobnemu človeku najbližji. Tako prihaja vse moderno mišljenje in čuvstvovanje k humanosti, to je k gojitvi in razcvetu vsega, kar uresničuje potom prirodnega in kulturnega razvoja pojem človeka in kar označuje človečnost z ozirom na razliko od »živalskega« ali »božjega«. Življenje je samemu sebi svoje načelo in cilj. Mi ne živimo nikomur na voljo in za nič, kar bi stalo nad življenjem, mi živimo, da postanemo kolikor mogoče močni in srečni in da uresničimo vse naše eksistenčne možnosti.

Na novem temelju življenja pa vzraste nova nravnost, nravnost brez nadzemskih potenc, molitev in nečloveške ponižnosti. Ona ne pozna kazni in povračila, ona hoče, da izpolnjuje človek njene zapovedi nesebično in se zadovolji z dobro zavestjo storjenega dobrega dela. Zato predpogojuje ona višjo

stopinjo npravnega razvitka, kakor jo je dosegla verska npravnost. Ta nova npravnost ni asketična, ona ne ovira naravne nagone. Ona hoče uresničiti vse življenjske možnosti na zemlji, stvoriti nove oblike socijalne solidarnosti, dati razmah naših sil nova polja in vzbuditi novo kulturo.

Moderni življenjski ideal toraj ne išče svoje težišče pri bogu in v nadzemskih svetovih, on ostaja v mejah človeškega življenja. To je obenem ideal človeške družbe in ker se naslanja samo na realne izkušnje tudi ideal bodočih pokolenj. Kaj pričakujemo od bodočnosti? Predvsem človeka, ki bo večji, krasnejši in razvitejši kakor dozdaj. Drugič pa tudi človeka, ki bo srečnejši in svobodnejši, kakor ga je vzgojila vera in njena npravnost.

Tu je novi ideal, cvetoc na drevesu življenja in svobodnega mišljenja — tam pa verski človek, ki polaga svoje življenje v roke fantomov, zatajuje samega sebe in se okrade za srečo radi izsanjanega razmerja k nebeškim močem.

IGNOTUS:

Pravno-politična vprašanja.

I. Verski redovi.

Klerikalizem in konservativnost avstrijske politike se jasno spričuje med ostalim v privilegiranju, izjemnih ugodnostih, podporah in protežiranju verskih redov v zakonodajstvu in političnem življenju. V moderni prometni in industrijsko-tehnični dobi, ki je v kapitalistični vladi komaj emancipirane, in pravno eksistenčno priznane socialne sloje priklenila v robstvo milijonov, ustvarila neizmerna bogastva in obupne razmere delavskega proletariata, je preostal v socialni tvorbi še srednjeveški družabni parazit — **redovi in samostani**. Kri vzkipeva človeku pri spominu na orgije in nečlovečnosti, ki jih je razuzdana človeška strast, bestialnost inkvizicije in hipokriza mistike uganjala v srednjem veku za visokim samostanskim ozidjem, v skrivnih hodnikih, podzemeljskih rovih — doba, ko je bila kuta in talar edina velesila na kontinentu. Miljoni so žrtvovali življenje, profili

kri, da vrnejo svojemu potomstvu svobodo, po kateri je stoletja v ječi vzdihoval ukljenjen človeški duh. Napredna ideja je zmagala, — njih orožja — infamna prokletja, izobčevanja, indeks, inkvizicija in cenzura — vse se je izjalovilo — odpovedalo službo. Stoletja so še obdržali vlado — zadnjih 50 let pa izigravajo — zato so obrnili plašč — našli nov program in rešilno stezo — na Slovenskem — gospodarsko organizacijo. Ona jim je omogočila, da more tako demagoška stranka, ki se drzne nazivati slovenska ljudska stranka, ki, kakor bomo jasno dokazali s številkami in zakoni, ki so vsakomur na razpolago, v svoji politiki z vso klerikalno brezvestnostjo in perfidnostjo odglasuje v proračunih 100.000 kron letne državne podpore*) za naše samostane — 100.000 kron, težko prisluženih davkov našega revnega kmeta, ki ga simpatije do klerikalcev kmalu spravijo na boben in poženejo beračit. V dobi največje gospodarske krize na Slovenskem, zadružno-kreditne depresije, — produkčne pasivnosti, gospodarske destrukcije in razpada ima vlada ogromne svote za samostane, te klerikalne trdnjave iz srednjega veka na razpolago.

Moderni pojem države stavi upravi i razdelitvi davčnih bremen druge naloge kot podpore za samopastvo privilegiranega parazita. Naloge finančne politike so spopolnitev organizacije prometa, izboljšanje produkčnih pogojev, sanacija kreditnih razmer, ustvaritev strokovnih šol, zavarovanje delavstva in kmetijstva. Udejstvitve državnega pojma pa se osredotočuje na predstavitelje naših kulturnih potreb in zahtev, osredotočuje se na poslaništvo narodov pri vladi. Davkoplačevalec odločuje sam na volišču usodo javnosti in skupnosti.

Čitalniški meščanski liberalizem — viseča eksistenca 80 tih in 90 tih let, ki je radi svoje izključnosti in prezirljivosti napravil podlago klerikalni demagogiji igra zapeljivih besed je pridobila zaupanje širokih vrst in od tedaj datira sedanja brutalizirajoča, izolacijska smer naše klerikalne politike. Imajo danes v rokah moč, ki sloni na zaupanju

*) Staatvoranschlag: Ministerium für Kultur und Unterricht Heft 2, 3.

ljudstva, od tega je odvisno trajanje njihove vlade. Nam preostaja naloga razkriti smeri klerikalizma v zakonodajstvu, da dosežemo davno potrebne reforme, obnovitve zakonov in upravo vseh zagonetk politike, končno odločitev ima javnost. Brez dvoma je število ubogih na duhu velik odstotek, ki bodo še dalje trdili, da je vera v nevarnosti, ki ne bodo nikdar mogli sprevideti, da ločimo tri vrste klerikalizma: **verski, kulturni in politični**. Prvi je **sredstvo za zmago zadnjih dveh**. Verski klerikalizem je dvoigra, zadnji pa je edina parola **realne politike, ki gre preko najvišjih naših vrednosti za edinim ciljem, absolutizmom in brutalizacijo**. Ne posmeh, ne zaničevanje, ne psovaje, ne jeza je orožje proti klerikalizmu, to bi budilo samo vnijih zavest, da smo boja nezmožni, da čutimo njegovo premoč. **Kulturna, politična in gospodarska organizacija, požrtvovalnost in vztrajnost** nam moreta edino vrniti dobo, da z **reformami** obračunamo z današnjo brutalizacijo.

Kakor v vseh panogah političnega klerikalizma tudi glede verskih redov avstrijsko pravo ne nudi nobene zakonite definicije. Prevzel se je pojem iz kanonskega prava, državno pravo ne razločuje več redov in kongregacij, svetno pravo pa loči med slavnostno in navadno redovniško obljubo (votum simplex et solemne) revščine in čistosti in priznava samo svečanostni redovniški obljubi posebno zasebnopravno prednost.

Že zgodovina naše dinastije začenja s simbolično pravljico, kako je Rudolf Habsburški za svojo uslužnost pridobil za se simpatije duhovščine na knežjem nemškem zboru, ki mu je pripomogla pozneje k vladi. In morda to ni tako brez pomena. Večino naših samostanov so sezidali tlačani na povelje grajščakov v mistični srednjeveški dobi, verska manija, ki je takrat vladala med ljudstvom, je zapuščala na smrtni postelji ogromna premoženja samostanom, da očisti svojo pustolovsko, krivično dušo, otre z sebe svojo nečloveško bestialnost in krutost proti podaništvu. Prevara je bila dvojna. Plemstvo s tem ni opralo svoje krivde — ker je tlačan ostal tlačan, — samostan pa je bogatel, uprizarjal orgije in se smejal

dobri kupčiji na račun zabitosti ljudstva in žalosti skesanega plemstva. Vojvode in knez so se omejevali na vrhno pokroviteljsko pravo — sem ter tja so nastopali z modernimi načeli — ustanovitve administratorja, odstavljenje predstojnika, razpust ali preložitev posameznih kongregacij. V dobi reformacije so Habsburžani stopili pod prapor klerikalizma in konservativnih fevdalcev proti svobodni selnemu plemstvu, divji boj in zasledovanje menihov, ki so povstali proti počenjanju samostanov nam je ohranil pisatelj Jurčič v kulturni sliki te dobe, Jurij Kobilica. 22. decembra 1567 je izdal Maksimilijan II. generalni red za avstrijske samostane, leto pozneje je ustanovil posebno instanco za nadzorstvo samostanov, ki so se, izvzeti svetnemu pravosuodstvu, vedli zelo samovoljno. Naslednik Karel II. je hotel ustanoviti samostanski svet kot centralo za nadzorstvo samostanov, ki so razpolagali z ogromnimi svotami in posestvi in se smejali vsakemu omejevanju razuzdanega početja. Vladarji, marionete spletkarij, so bili napram njim brezmočni. Dva stoletja trajajo verski in reformacijski boji z vso pogubnostjo, končno izbruhne revolucija, v Avstriji pa sočasno nastopa Josip II. (1780—1890).

Titanska in osamela postava reformnega, modernega vladarja v habsburški dinastiji je meteor, ki je razsvetil temno noč, padel ugasnil na veke. Razpustil je samostane, ki se niso mogli izkazati z splošnodobrodelnostjo, prepovedal samostanske jetnišnice, izdal natančne predpise glede življenja v samostanu, sekulariziral malkontente ter ustanovil verski sklad iz prodanih samostanov. Posestva visoke duhovščine so tako razširili, da so imeli cele pokrajine v izključni oblasti, posedovali fužine, rudokope, gozdovja in gradove. Država je stala pred opasnim **problemom, ki še dandanes ni rešen, — boj, ki bode zelo krut, —** upravitvi lastninsko in posestno **pravo mrtve roke**. Sistematičen program vlade začenja pod Marijo Terezijo in Jožefom, in tvori skupno takozvane **amortizacijske zakone**, ki streme po zakoniti omejitvi dednega, kupnega in pridobninskega prava mrtve roke. Celo zgodovino in kroniko kranjskega in okolnega verskoza-

Statistika klerikov:*)

Število:	Štajersko	Koroško	Kranjsko	Trst	Goriško	Istre	Primorsko
Nadškofija	—	—	—	—	1	—	1
Škofija	2	1	1	1	—	2	3
Stolni kapitlji	2	1	1	1	1	4	6
Kollegiatni kapitlji	—	4	1	—	—	8	8
Fare	553	345	293	16	91	162	269
Ostali beneficiji	615	176	52	7	125	81	213
Seminarji	2	1	1	—	1	—	1
Osebe:							
Stolni kapitlji	17	8	12	6	5	19	30
Kollegiatni kapitlji	—	18	5	—	—	14	14
Svetno duhovništvo	1011	308	534	55	275	345	675
Seminarnih gojencev	133	49	98	—	70	—	70
Vsota duhovništva z naraščanjem	1161	383	649	61	350	378	789

Statistika redov in Kongregacij:*)

Dežela	Moških			Ženskih			Skupaj	
	Samostanov	Filialk	Članov	Samostanov	Filialk	Članov	Samostanov in fil.	Članov
Štajersko	40	—	969	12	95	1.592	147	2.561
Koroško	10	3	236	5	10	358	28	591
Kranjsko	12	—	267	4	5	496	21	763
Primorsko	22	—	226	6	3	320	31	546
Celotna Avstrija	504	52	9.774	177	1.025	23.484	1.758	33.258

kladnega posestva nam nudijo letopisi zakladno-posestne uprave (Jahrbücher für Fondsgüter-Verwaltung) in kartografični operati vojaško zemljepisnega zavoda, h katerim se še v detajlih vrnemo.

Razen **ustanovnih redov** obstojajo še **beraški redovi** — kapucini in frančiškani, katerim, kakor smo zadnjič poročali, vsakoletni proračun na določeno število redovnikov (numerus fixus) daje letne podpore à 420 kron na redovnika; — beračenje je sicer danes prepovedano, pa se že najdejo sredstva, da nervus rerum ne usahne — dober namen, milodari, prispevki, ofri, misijoni, podpore, zapuščine — zato da lahko živi nekoliko sto ljudi brez dela — sloni na ramah družbe, vzdržuje med ljudstvom nevednost, seje prepir in zadržuje kulturo in napredek.

(Dalje prihodnjič.)

*) Vir: Österr. statisches Handbuch, Oddelek XIV.

THEODOR OSTRÝ:

Razlaga avstrijskega zakonskega prava in težnje po njegovi reformi.

3. Iz zgodovine avstrijskega zakonskega prava.

Nadaljevanje.

Do dobe Josipa II. je veljalo v Avstriji popolnoma in izključno cerkveno kanonično pravo. Še le za Josipa II. je bil izdan samostojen avstrijski zakon in sicer s patentom z dne 16. prosinca 1783, v katerem se je načelno pripoznalo, da je zakonska zveza občanska pogodba, sklenjena na podlagi državnih zakonov. Zakon je bil namreč proglašen za »občansko pogodbo, ki črpa svojo podstavo, moč in namen popolnoma in edino iz državnih zakonov«. Ta zakon pa ni izvajal iz tega načela vseh posledic in je ostal nekako na sredi pota.

Jožefinski patent se je prevzel večinoma v naš občanski zakonik in tvori jedro našega veljavnega zakonskega prava. Am-

pak tudi v tej obliki je bila njegova usoda dosti pestra. Spopolnjevali so ga z raznimi dvornimi dekreti (z l. 1813, 1814, 1819, 1821, 1833, 1834, 1835, 1837 itd.), sem ter tje so stopili starejši dvorni dekreti v veljavo, kateri so bili zakonito pravomočni in ki nesejo na sebi vsi pečat klerikalnega nazadnjaštva.

Po l. 1848 je izgledalo, kakor da bo vpliv cerkve na avstrijsko zakonodajo odpravljen. Ampak to se ni zgodilo. Cerkveni činitelji, papeški dvor in avstrijski škofje niso odjenjali, predno se ni sklenil konkordat,¹⁾ s katerim je bila zrušena veljavnost našega občanskega zakona glede zakonskega prava in zopet določena veljavnost kanoničnega prava v tem oziru, ter pridržana vsa sporna vprašanja katoliškega zakona posebnemu cerkvenemu sodišču. To stanje je trajalo od l. 1856 do 25. maja 1868, ko se je razveljavil cesarski patent iz l. 1856 in ko so stopili v veljavo zopet predpisi občnega občanskega zakonika v zadevah katolikov. To se je zgodilo pod vplivom ravno izdane ustave iz l. 1867, s katerim se konkordat in vse kar je bilo z njim v zvezi ni mogel soglašati.

S tim zakonom se je uvedel tudi podporni in fakultativni, dne 9. aprila 1870 pa obligatni, t. j. zavezni občanski zakon.

Od te dobe, t. j. tekom več ko 40 let se je sicer večkrat poskušalo, postaviti avstrijsko zakonsko pravo na moderno podstavo, ali zaman. Gotovi krogi onemogočujejo s svojim vplivom vsaki poskus v tem smislu, čeprav nimajo nobenih osebnih interesov na urejevanju zakonskih določil, in tako imamo v Avstriji zakonsko pravo, ki je vzniklo v dobi krite pred veliko francosko revolucijo, preživelo vsa gibanja za Ravnopravnost in Svobodo, ki so razburkala celo Evropo in ves svet, in štrli kot dokument pletenične dobe v stoletje svobode vesti, stoletje iznajdb in na-

predka na vseh poljih človeškega dela, tehničnega in duševnega.

Ampak ni upanja, da se spravi to staromodno strašilo kmalu v zasluženi pokoj in da napravi prostor modernemu, naprednemu zakonu, ki bi odgovarjal duhu XX. stoletja.

4. Splošni značaj avstrijskega zakonskega prava.

Kar označuje avstrijsko zakonsko pravo, je njegova neenotnost in nedoslednost, ki ni daleč od breznačelnosti. Drugi predpisi veljajo za pripadnike rimsko-katoliške cerkve, drugi za nekatoliške kristjane in drugi za žide. Skupni predpisi se tičejo samo izjave volje skleniti zakon, osebne sposobnosti, delom tudi takozvanih zaprek in gmotnih posledic ločitve oziroma razporeke. O enotni zakonodaji, veljavni za vse državljane brez izjeme v takih odnošajih ni govora, čeprav se nam dozdeva samo ob sebi umevno, da bi bilo, ako se že proglašča v osnovnih zakonih enakopravnost občanov in svoboda vesti, samo dosledno, da veljajo za vse državljane taisti predpisi brez ozira na norme raznih cerkev, ki so za nas v svojih zadnjih posledicah nasilje in tiranstvo.

Zakon pravi, da »temelji rodbinska vez na zakonskem dogovoru. V zakonskem dogovoru izjavljate dve osebi različnega spola na podlagi zakona svojo voljo, da hočete živeti neločljivo, roditi otroke, jih vzgojevati in si medsebojno pomagati.«

Kot vidimo, ni v tej zakonski določbi niti besede o svetošti zakona. Nasprotno gre tu le za dogovor, torej čisto pravniško in povsem posvetno dejanje. Na podlagi pravilne logike mora biti pogodba, ki služi čisto laičnemu namenu, tudi sklenjena v čisto laični obliki zakonskega dogovora, torej po obligatoričnem civilnem zakonu pred posvetno oblastjo. Toda mesto tega vidimo, da ne posreduje pri sklepanju te pogodbe in pri vodstvu zakonskih zapisnikov po državnem zakonskem odloku nikdar državni uradnik, temveč funkcionar, ki ni državi odgovoren.

^{*)} Konkordat je pogodba med papežem in posvetno državo glede uredbe cerkveno-političnih zadev v dotični državi.

Medtem ko velja drugod, da je sklenitev zakona veljavna samo pred civilnim uradom in se prepušča poročencem na voljo, da si dajo potem blagosloviti svoj zakon v cerkvi, se dovoljuje civilni zakon v Avstriji le izjemoma: sicer je pa zakon redno cerkven in vse formalnosti se vrše v cerkvi.

Cerkveni uradnik se seveda ne briga za državne zakone, ampak vsiljuje poročencem cerkveno-pravne formalnosti, ki po zakonu niso zavezne.

Kam da vede takšno izvrševanje občanskih zadev od neodgovornih cerkvenih uradnikov, o tem nas poučuje vsakdanja izkušnja.

Tako zovejo ti katoliški duhovniki poročence k sebi v farovž, čeprav zakon tega nikjer ne predpisuje in ne zahteva in tu besediči »častiti« čisto mehanično neke govorance, ki jih zna že na pamet ali stavlja vprašanja, na ktere je zarudela že marsiktera nevesta. Nadalje zahteva tudi — in po zakonu čisto neopravičeno —, da pridejo poročenci k spovedi. Ako se ne pokorijo, dela sitnosti in odreče poroko.

Ali oklici! Namen teh je, prisiliti vsakogar, kteremu bi bil znan kakšen zadržek, da ga naznani kompetentnemu uradu. Gotovo ni dvoma, da je namen oklicev dober, ampak oklici v cerkvi se imeli prej neki drugi pomen. Dandanes, v dobi splošnega tiska novin, v dobi cenenege dnevnega tiska in splošne malomarnosti napram cerkvam, je ta metoda oklicev nekoliko staromodna in naivna.

In potem ta način poroke, oziroma ta način blagoslova!

Med tem ko bi stala civilna poroka le nekoliko kron (kolki i t. d.) in bi ne bilo tako nedemokratičnega razlikovanja vrst, se plača pri cerkveni poroki brez razlike izpovedbe nesorazmerno več. Ako hočete, da blagoslovi duhovnik vaš zakon za najnižjo takso, bode barantal in se pričkal z vami, kakor bi šlo za prodajo kakšne krave ne pa za svetost zakona. — Kdor ima malo pod palcem, ne more zahtevati mnogo muzike in vse je v naglici končano.

S tem mine tudi fraza o posvečenosti ali poeziji cerkvene poroke. Ta poezija se mora pred vsem kupiti, tako da imajo od te poezije duhovniki vseh izpovedanj gmotno korist.

Drugič je pa ta poezija tudi v raznih specijalitetah v zalogi, kajti drugače ni mogoče razložiti obstoj raznih takozvanih vrst pri sklepanju zakona.

Ampak to še ne zadostuje. Ti cerkveni uslužbenci, pretežna večina katerih (katoliški duhovniki) so podložniki osebe, ki ni podvržena našemu zakonu, si prisvajajo celo na podstavi predpisov svoje cerkve pravo, ponetvarjati zakon, ker delajo zakon odvisen od pogojev, ki jih zakon ne pripoznava, kakor na pr. spoved ali če v gotovih letnih časih odrekajo vsako poročevanje. Mislim s tem t. zv. tempus clausum. V gotovi dobi je namreč v raznih cerkvah poroka prepovedana, in sicer po cerkvenih predpisih, ne državnih. Zakon sploh ne pozna nobene časovne omejitve za sklepanje zakonov in zato pomenja kterakoli cerkvena prepoved, se poročiti v gotovih dobah, rušitev zakona in nezakonitost in državljani imajo v takem slučaju pravico do podporne občanske poroke, kajti nikakor ni res, da bi imela država dolžnost, respektirati cerkvene predpise gotovega veroizpovedanja ali četudi posredno siliti državljane k pokornosti napram predpisom kterekoli cerkve proti njihovi lastni volji.

Naše zakonsko pravo je, kakor bomo še videli, v nesoglasju z našimi osnovnimi zakoni in ono sega v našo dobo kakor poslednji ostanek srednjega veka.

Temu odgovorja tudi njegova pestrost. Drugi predpisi veljajo za katolike, drugi za nekatoliške kristjane, drugi za žide in zopet drugi za brezverske državljane. Med poslednje se štejejo tudi oni, ki ne pripadajo k nobeni od države priznani cerkvi.¹⁾

¹⁾ V Avstriji priznane cerkve so: 1. rimsko-katoliška, 2. protestantska avgsburškega izpovedanja, 3. reformirana protestantska, 4. židovska.

J. PODRAVČAN:**Fajmoštri — božji poslanci.**

Velika je prevzetnost megalomanskih idijotov, večja je prevzetnost klerikalnega deželno- ali državno-zborskega kandidata, največja pa je ona katoliškega fajmoštra. Katoliški fajmošter je nad bogom. Bog je vstvaril le svet, fajmošter pa spremeni celo navaden kruh v boga samega. Toda kaj! Bog sploh nima več opravila na naši zemlji, kajti rimski škof, ki se da imenovati pri nas papeža, se je proglasil pred štiridesetimi leti za nezmotljivega in urejuje vse versko, socialno in politično življenje s svojimi odloki. Fajmošter je postal bog, nadčlovek, božja prikazen! Ampak roke božjega poslanca bi morale biti čiste, njegove misli spodobne, njegovi nameni pošteni, njegova sredstva dobra. Toda katoliška cerkev nas pouči, da je to le teoretična pobožna želja vernih ovčic. Nравne lastnosti duhovnika sploh ne pridejo v poštev, kajti mašniško posvečenje vtisne maziljencu »neizbrisljiv znak (charakter indelebilis). Fajmošter je toraj lahko najpropalejši pohotnež, najinfamnejši slepar in najradikalnejši bogotajec in pogan, da dela le cerkvi po volji in božje milosti se pre-takajo skoz njegove maziljene roke. Ako pa hoče pristopiti s čistimi rokami pred oltar, ne sme biti oženjen, kajti čiste roke ima le neoženjen duhovnik in naj je sicer naj-večji pustolovec in nečistnik.

Ne, teh dolžnostij katoliški duhovnik nima. Njegova naloga je čisto drugačna. On mora paziti, da se ne razširja napredni tisk in svobodno mišljenje, on mora v klici za-treti vsak poskus lastnega mišljenja, usta-navljati klerikalna društva, poneumnjevati Marijine device, loviti volilce, pisati volilne listke, lagati, denuncirati, slepariti javno mnenje, on mora biti avantgarda nazado-vanja. To je njegov poklic, to je njegovo po-prišče. Zato ne sme imeti žene, kajti cerkvi bi se zmanjšali dohodki.

Ampak saj blagoslavlja fajmošter tudi po-

5. grško-zedinjena, 6. pravoslavna, 7. starokato-liška, 8. herenhutska, 9. lipovanska, 10. armensko-katoliška, 11. mohamedanska. Druge se le „trpijo“ (!) ali pa so celo prepovedane.

ročence in brez njegove roke navadno ni veljavnega zakona. »Sveta« cerkev uči da prinese vsak zakrament obilo blagoslova. In zakon je vendar zakrament. Kako more potem zakon omadeževati duhovnikove roke? In če cerkev ne more strpeti zakona, zakaj ga dovoli n. pr. grško-zedinjenim ki imajo v Avstriji 8 škofij? Ali so morda maše teh od zakona omadeževanih duhovnikov manj vredne ko pa katoliške? Ne! To je farški pojem nравne čistosti in svetosti, ki je pod-laga te nesmiselne teologije duhovniške bo-žanstvenosti. Mi sodobni kulturni ljudje ne poznamo nobene višje čistosti in svetosti, ko ono urejenega družinskega življenja. Nič ni svetejšega ko pristna zakonska, rodbinska in otroška ljubezen in v primeri žnjo je vse praznoversko delo fajmoštrov, v kolikor je samo zakramentalna magija in brez nрав-nostnega duha, samo izmišljena svetost, babje-verstvo in urnebesna nadutost. Saj vidimo sleherni dan na lastne oči v kakšnem smrd-ljivem močvirju da plava duhovniška svetost, in ako pogledamo v zgodovino, ne najdemo nikod toliko moralne propalosti, ko pri onih, bi so se izdajali za posredovalce med člo-vekom in bogom in za delitelje njegovega blagoslova. Je li kje v zgodovini dinastija, ki skazuje v svoji zgodovini tako dolge dobe, ko so vladale vlačuge in pohotneži? V mla-dih letih so si kupili papeško dostojanstvo, ko so se naučili do dobra že vse najgnusnejše grehe, živeli kot papeži nadalje pogansko, rajši lovili ko molili, prirejali bahanalije, igrali in kleli. Ali je bil n. pr. Ivan XII. (955-964) svet in vzvišen božji poslanec, ko je hitel od pojedine do pojedine, grešil z priležnico svojega očeta, se udajal simoniji, v pijanosti delil zakramente, dal ljudi mučiti in obrezo-vati kakor živino, svojemu stricu iztakniti oči, ko ni spoštoval svetost nobenega za-kona in spremenil papeško palačo v javno hišo? Vse to je zgodovinsko dokazano tudi o zelo mnogih drugih papežih, kar so brali naši somišljeniki že v lanskem letniku. In kakoršen je bil pastir, takšna je bila čreda. Nikdar ni spoštovala cerkev kakšno svetost; njenim služabnikom je bilo dovoljeno vse, da le ni zmanjkalo Petrovega novca in bo-gatih voščil, da se je le ohranila vera za-

peljanega ljudstva v njih božje poslanstvo. Sveti očetje niso bili »sveti« pač pa so jim dajali sodobni zgodovinarji čisto druge, dobre zaslužene, ne ravno blagodoneče priimke. Česa so bili sveti očetje zmožni, zato samo jeden dokument. Ceremonijar Aleksandra VI. pripoveduje sledeče :

»V prisotnosti papeža, njegovega sina Cesare in njegove hčerke Lukrecije se je vršila na visok praznik prireditve, kakor si jo je mogel dovoliti pač le papež. Najprej je bila velika pojedina, pri kateri je moralo plesati petdeset vlačug s uslužbenci, najprej v obleki, potom nage. Nato so se postavile na tla goreče luči, med nje se nametalo kostanje, ki so jih morale pobirati nage ženske na vseh štirih, medtem ko se je papež pri tem nebeško zabaval. Naposled so se razdelili darovi med najpridnejše izmed onih, ki so bili nesramni dovolj da so tekmovali z vlačugami.

Ako se dandanes kaj takega ne dogaja več, temu niso krive »skrivnosti božje milosti« ampak kulturni napredek našega časa. Če bi pa ne bilo današnje državne kontrole, svobodnega tiska in javnega mnenja, bi rodilo duhovniško prisiljeno brezženstvo, zakramentalna magija in nališpana pompoznost taiste razmere, kakor so vladale v srednjem veku. Zato moramo skrbeti, da zve ljudstvo značaj papeštva in njegovo zgodovino, in da uvidi, da za tem božjim poslaništvom, svetostjo in čistostjo katoliškega fajmoštra ni nič božjega, pač pa brezmejna hinavščina, nadutost in nečedni nameni.

IVAN ZEMLJAN :

Propad.

(Govor v ljubljanskem »Prosvetnem Domu«
l. 21. 9. 1.)

Velecenjeni zborovalci! Moja dolžnost je danes izpregovoriti o onih žalostnih dneh, o času, ko je slovenski narod že drugič ležal poražen pod črno silo, uničen in strt. Kakor da mi ni dano nikdar več zagledati lepših časov. Danes, ko trdno stoji naša narodna meja, ko nam krepko stoje naše trdnjave ob meji, ko je

narod sam postal kakor zid, ki varuje svojo last — domovino — kakor so v nekdanjih starih dobah Špartanci trdili, da njih mesta ne potrebujejo obzidja, ker jih branijo meščani z lastnimi prsi, danes lahko izpregovorimo o onih žalostnih časih: prav je, da se v sreči spominjamo svojih nesrečnih dnij, da ne zapademo znova vanje. Zgodovina — pravijo je učiteljica življenja — toda neki slavni mož je pridejal: le škoda, da se ljudje iz nje tako malo nauče. Mi pa se hočemo učiti iz svoje preteklosti, kajti iz nje najboljše spoznamo, kaj bi bilo v sedanjih časih usodno za nas, kaj bi bilo pogubno in uničujoče . . . Danes ni več nevarnosti, da bi pozabili one dni in zašli v staro nesrečo nazaj, kajti danes trdno stoji med narodom, šola, ki uči in vzgaja narod in mu kaže pravo pot življenja. Takrat pa ni bilo tako, zato je prišel propad.

Vprašali bodete, kako je bilo vse to mogoče. Kako je mogel tako nizko pasti oni narod, o katerem se je slišalo celo od tujcev mnogo pohvalnih besedi. Kako je mogoče, da je pozabil na domovino oni narod, ki je nekoč s solzami obljubljal, da ne zapusti svoje rodne matere. Kako je bilo mogoče, da je stopil v tujo službo ubogi človek, ki je pri tem pustil svojo last, da je propadla. Da, to je prvo vprašanje in s tem vprašanjem začnimo.

Pomislimo nazaj recimo v leto 1870. Naš narod je takrat pripadal Avstriji, v kateri je bilo več narodov. Odločevali so Nemci. Povsod se je začelo gibanje za narodno samostojnost. Tudi pri nas se je že od l. 1848 pojavljala misel na »Zedinjeno Slovenijo«. Ne povsod, večinoma samo v mladini. Ljubljanska politika takrat ni imela visokih ciljev. Tako so prišla ona leta. L. 1866 je bila Avstrija premagana, ker je hotela biti še vedno stara absolutistična država — premagana in uničena država je poklicala narode na pomoč. Prišli so. Leta od 1867—1870 so prinesla izpremembe. V drž. zboru so se sprejeli novi zakoni, ki so rešili težavno šolsko in versko vprašanje. Zakoni so bili za tedanji čas dovolj napredni. Med kon-

servativnimi ljudmi so vzbudili odpor in celo papež jih je proglasil za ničeve in jih ni hotel priznati. — Vi se čudite, toda še l. 1870 je imel papež tako moč — da bi njegova beseda bolj veljala se je istega leta proglasil za nezmotljivega —. Tudi slovenski poslanci so bili proti onim zakonom, ker so določevali svobodo šole i. t. d. Slovenci so bili takrat mlad narod in so komaj verjeli na svobodo. V istem času — po vojni l. 1866 — se je delila država v dva dela in narodni buditelji so videli, da raste nevarnost. V boju za pravice naroda so potrebovali velikih mas, zato so začeli sklicevati t. zv. tabore. Godilo se je to na Češkem, kjer se je začel boj za državno samostojnost, do katere je imelo to staro kraljestvo pravice in ki jih je vlada l. 1870 tudi priznala — in na Slovenskem, kjer je bil narod razdeljen na pet provincij in je bilo premalo skupnosti, zato se je zahtevalo združenje slov. pokrajin. Misliti si morate, da je l. 1866 vzela Italija beneške Slovence, leto na to (1867) so Mažarji dobili ogerske Slovence, tako je šel kos za kosom: na Koroškem in Štajerskem so pritiskali Nemci, na jugu Italijani — sredina sama, kranjska, je bilo slabotna, mestna gospoda nemška, uradi ponemčeni, Ljubljana v nemških rokah. To je bil položaj. Treba je bilo novih mladih sil, ki bi dvignile narod, da bi zagospodoval na lastni zemlji. In te sile so vzrastle v času od l. 1848. Na jugu se je oglasil pristna krška skala Miroslav Vilhar in je že l. 1863. dvignil svoj list — prapor »Naprej« in ob njem se je dvigal oni kraški narod, ki ga pozneje vsi udarci časa niso upognili, kajti ta narod je bil enak svojim rojstnim tlom. Vilhar sam je pozneje trpel za svojo odločnost, toda »Kras« je stal. Ob istem času se je dvignila Štajerska. Tam so se zbrale mlade moči, ki so prihajale iz Gradca in Dunaja. Središče je postal Maribor. L. 1868. je začel tam izhajati »Slov. Narod«. Ljubljanske »Novice« to bile veliko prezaspene, da bi bile dvignile narod. Ob »Slov. Narodu« so se zbrale najboljše moči, Tomšič, Jurčič, Levstik, Vošnjak, Raič, Jarnik i. t. d. To je generacija »Taborov«.

Vršili so se tabori pod prostim nebom. Govornikov ni manjkalo. Božidar Raič je govoril na murskem polju tako, da so množice v solzah prisegale zvestobo in obljubljale, da ne zapuste svoje domovine in materinega jezika. Navdušenje je vzbudilo zaspane in malosrčne — vzbudila se je misel celokupnosti, ki jo je potrdil tudi tabor pri Vižmarjih, kamor so prišli tudi oni ljubljanski gospodje, ki so mirno gledali veliki boj mladih sil. Tako so tabori minili in množice so se pomirile. Bojevniki z meje so imeli čas, da so prišli v središče v Ljubljano. Tam so se med tem ustanovljala narodna društva, med njimi tudi Slov. Matica, ki je imela namen izdajati knjige. Toda šlo je počasi. Dočim je nova generacija v celovškem »Glasniku« in v Dunajskem Zvonu ustvarila novo književnost, je ostala Matica v začetku in ni vedela ne kod ne kam. Take so bile razmere v Ljubljani. »Matico« pa so ustanovili vsi, torej so hoteli v njej imeti to, kar bi morala biti. Tako se je l. 1872. razvnel v Matici boj, v katerem so mladoslovenci pod vodstvom dr. Vošnjaka zmagali nad starimi voditelji, ki so stali ob strani Bleiweisa. »Geslo: vse za vero, dom, cesarja, se je tu merilo z novim geslom: vse za svobodo, prosveto in napredek. Šlo je zato, ali naj slovenski narod služi drugim, ali sebi. Mlada generacija se je zavedala svojega gesla in je šla na delo.

Ne moremo naštetih vseh imen. Povsod so se pojavljali bojevniki. Naj imenujemo dr. Lavriča na Goriškem, Nabergoja v Trstu, Einspielerja na Koroškem.

Deset let je šlo delo naprej. Mlada generacija se je preselila v središče v Ljubljano. Hotela je imeti slovensko glavno mesto. In res je Ljubljana l. 1882. postala slovenska. Toda med tem se je zgodilo, kar je bilo vzrok propada. Mlada pisateljska generacija, ki je izšla iz Janežič-Glasnikove in Stritar-Zvonove šole — je prinesla v domovino novih velikih idej, ki so odmevale po sočasni Evropi. To je bilo naravno, kajti vsi narodi so napredovali s časom in tudi Slovencem je bilo treba iti naprej.

Takrat pa se je oglašil človek, ki je prišel iz Rima. Imenoval se je Mahnič in je postal pozneje škof na Krku. Ustanovil je list »Rimski Katolik«, ki je imel svoje namene. Stvar je bila ta. Slišali ste, da je papež avstrijske zakone proklel. Ti zakoni so bili delo osvobojenih narodov; osvobojeni narodi so hoteli svobode v vsakem oziru in niso hoteli, da bi država uničevala in potujčevala narode, enako niso hoteli, da bi cerkev vladala nad državo i t. d. Zato je bil papež proti takim zakonom. Zgodilo pa se je še nekaj: najmlajši iz osvobojenih narodov, ki je še l. 1866 prelivl kri za svobodo svoje domovine, je l. 1870. vzel papežu Rim, ker je bil Rim glavno mesto nove države, last naroda in t. zv. Kristusovemu nasledniku nepotreben. Papež tudi to delo osvobojenega naroda ni hotel priznati. Proklel je zmagovalce. Ko pa se je papež vprašal, od kod vse to, je bil odgovor: od nacionalizma ali od probujenih narodnosti. Papež se je torej dal poučiti, kaj je to probujena narodnost. In so mu razložili: probujena narodnost je narodna samozavest, ki se javlja v misli, čuvstvu in dejanju in ne priznava nad seboj nobenih pravic drugih narodov, ampak hoče živeti sebi in zase kot celota ter se druži z drugim le po volji in previdnosti.

Papež je rekel: narodnost je ustvarila avstrijske kulturne zakone, narodnost mi je vzela Rim — proklinjam narodnost na veke. Povejte ljudem, da je narodnost poganstvo, ker ne pozna ljubezni do bližnjega, in vidi le sebe. Pojdite in dvignite boj proti narodnostim. Tako je rekel papež. Takrat je bil prišel Mahnič v Rim. Sinovi drugih narodov: Nemci, Italijani, Francozi, Čehi i t. d. so slisali papeževe besede, toda ljubili so svoj narod in svoj dom in niso šli domov v boj proti lastnemu narodu; kajti videli so, da je bilo lepo ono mlado življenje, ki se je začelo po vsej Evropi. Ako pa je tu in tam kdo k onim narodom prišel v svoji zaslepljenosti s takimi besedami, so ga narodi zapodili kakor izdajavca in podkupljenca; tako da

je šel in je utihnil in je premišljal o svoji zmoti.

Mahnič pa je prišel domov na Slovenko in je povedal: Narodnost je poganstvo in je napadel ljudi, ki so delali na polju narodne kulture. Celo generacijo je napadel. To je bilo l. 1882 in v naslednjih letih. Spočetka je našel malo pomagačev za svoje delo, toda pozneje so se mu pridružili.

Ona duhovščina, ki se je še borila na taborih in je budila narod, je ostala zvesta svojim narodnim vzorom; počasi so umirali stari boritelji; nova generacija se ni več zavzemala za velike vzore: rekla je: svoboda, napredek, prosveta izpopolnjujejo, vzgajajo ljudi — to je nevarno za cerkev in za nas; ker pa ljudstvu ne smemo reči, da gre za nas, jim rečemo, da gre za vero in bo verjelo. Tako je duhovščina nastopila boj proti narodnosti. Ta smer se je takrat imenovala: klerikalizem.

Drugod v velikih narodih ta smer ni mogla imeti uspeha: kultura je bila močna in narodno probujenje je tako silno navdušilo ljudi, da bi bili kamenjali onega, ki bi bil hotel zaslužniti komaj probujeni narod. Pri nas pa je šlo zelo hitro in se je začel propad. Mahnič je šel na Krk in se ni briga za seme, ki ga je zasejal. Seme pa je vzrastlo v nekaj letih. L. 1892. je prvi katoliški shod, l. 1900. drugi i. t. d. Tam se je določilo: Slovenec je ali katoličan, ali ni Slovenec. To nas spominja na oni prvi propad slov. naroda, ki se je zgodil po l. 1600. Ko so morali vsi ljudje, ki so se priznavali k reformirani cerkvi, zapustiti domovino. 200 let si ni narod opomogel od tega udarca. In sedaj, ko se je komaj probudil, je padla nanj črna sila. Danes krije zemlja one ljudi, katerih imena žive še v žalostnem spominu nesrečnega naroda. Proti bojnemu geslu nove generacije (napredek, prosveta, svoboda) so začeli zopet s starim geslom vse za vero, dom, cesarja. V znamenju tega gesla so umirali koroški Slovenci. Njih smrt je izmed najbolj žalostnih listov naše narodne zgodovine, tem bolj, ker je zdaj grob

tam, kjer je bila zibelka. Tujec je preoral zemljo in je uničil zadnji spomin. Samo še imena govore, da so bili tu nekdanji Slovenci, ki so se potujčili. Koroška je torej najprej padla. V enem desetletju se je pomaknila meja za 6 ur na jug, tuja šola je uničila zavest naroda. Takrat je izhajal v Celovcu »Mir«, ki je vodil koroško politiko. Koroški Slovenci so se borili pod geslom vse za vero, dom cesarja — oziroma borili so se za to geslo, ker za se se niso borili — in so propadli. Pomislite, kakšna budalost — narod, ki z nekaj tisoči stoji proti tujemu navalu — brani vero, namesto sebe. Tak narod je moral propasti. O domovini ni vedel, niti o taborih — samo o veri. Umrl je od same pobožnosti, oni namreč, ki se niso hoteli bojevati za vero, so bili preganjani od lastnih bratov — mnogo jih je prestopilo k Nemcem. Tako je svobodna nemška narodnost zmagovala nad nesvobodnimi Slovenci, ki so se pod vodstvom duhovščine bojevali za vero, cesarja in papeža. Da bi jih rešili, so jim klerikalci iz Ljubljane pošiljali — molitvenike. Menda da bi se pripravljali za zadnjo uro.

Pa obrnimo pogled drugam. Oživljena in prebujena Štajerska je potrebovala po taborih novega svežega življenja. Nekaj časa je bilo veselo, toda nevarnost od severa je rastla. Da bi se narod slovenski vzgajal — za kar je takrat država še pre slabob skrbela — se je ustanovila »Ciril-Metodova družba«, ki je ustanavljala šole. Ta družba je pošiljala s početka udanostne brzojavke in izdajala patriotske knjige. Nekaj časa je sodelovala tudi duhovščina, toda potem je prišlo vprašanje: ali bodi šola verska ali narodna. In so rekli — narodna, takrat je duhovščina zapustila družbo. Da bi se vzgajal krepak narod, so osnovali Slovenci že l. 1863. društvo »Sokol«, kjer so se s telovadbo izgajali mladi ljudje, kar je bilo zdravo in koristno. In tudi tu je prišlo vprašanje: Za koga se urite? Komu naj služi vaša moč? In so odgovorili: nam in narodu. Oni pa so šli in so ustanovili drugo društvo, katerega namen je bil, da cerkvi slu-

ži mladina. Za svojo izobrazbo in zabavo so imeli Slovenci časopisje in knjige. In so prišli tudi tja oni ljudje, Mahničevi potomci, in so rekli: Komu služi knjiga in časopis? Odgovorili so: narodu, vzgoji in obliki. Ti pa so rekli: ne, veri bo služila in cerkvi. Tako je nastal v domovini velik boj. Pravil sem vam samo o sredstvih, o osebah sem molčal. Danes velja o njih: bili so, kakor je bil Hren in njegovi privrženci. Danes je narod zopet svoboden in nespodobno je metati kletve na grob.

Omeniti je vendar treba, da je stal takrat na čelu gibanja škof Anton, ki si je pridral ime Bonaventura. Kakor vidite, je za njim prišla za naš narod mala ventura. Ne bom vam pravil o njegovem delu, ki je v mnogem spominjalo na Hrena; njegove hujskujoče pastirske liste, znanstvene razprave in rdeče brošure je čital celo tuji svet z začudenjem. Na čelu politiki je stal Šusteršič in z njim nekaj mož, katerih imena bodo ostala pozabljena kakor ona — jezuitskih pomagačev.

Vredno je opomniti samo nekaj, da bode te popolnoma razumeli propad. L. 1908. so napadli Slovence v Ptujcu najeti ljudje. To je vzbudilo v Ljubljani veliko razburjenje — mase so šle na ulice in so protestirale proti Nemcem. (V tistem letu se je že čutil propad.) Prišli so vojaki in so streljali, ubili so dva človeka in več ljudi so ranili. Ljudstvo je pokopalo žrtve z veliko žalostjo. Klerikalci pa so vprašali: »Ali sta padla za vero, ali za narod.« — »Za narod« in so sramotili njih grob in denuncirali na vlado ljudi, ki so jim hoteli škodovati, češ: tudi ta je bil zraven. Tako daleč je prišlo. Šli so še za korak naprej. Ljubljana je bila dotle slovensko mesto: klerikalci so šli in so povabili v mestni svet 7 Nemcev. To je bilo po 1908! Prišlo je še hujše: naroden človek ni bil več mogoč v domovini: vsi delavci na polju kulture so bili pregnani. Ljudstvo pa je ječalo v bedi in zapuščenosti: iz teh razmer so si ustvarili sfanatizirano množico, ki ni poznala ne naroda ne domovine, ampak je ubijala lastne ljudi v svoji verski podivjanosti.

Takrat so Slovenci zahtevali univerzo in so zbirali zanjo denar. Toda denar je prešel in za univerzo se ni nihče menil. Mladina je živela po tujih mestih in je skušala graditi kulturno stavbo za bodočnost, ki jo imamo danes. Pri tem pa je ljudstvo propadalo. Po kmečkih odrh so se igrale obskurne igre Sv. Neža, Lurška pastirica i. t. d. Bratovščine so se razširile po deželi, praznoverje, nevednost in omejenost so zavladale. Rekli so »naše dobro ljudstvo« in so ga vodili za seboj. Tako je izginila iz naroda ideja domovine — začela se je demoralizacija. Pri tem je propadala narodna meja. Štajerska je kmalu čutila izgube in enako se je godilo na Kranjskem. Edino v Trstu, kjer niso klerikalci nikdar dobili tal, je šlo vedno na bolje. S Trstom se je krepko držal Kras. In s teh kraških skal je zopet zaplapolal prapor svobode. Do l. 1930. so vladale one razmere. Ko ni ona struja drugače našla rešitve, se je obesila za patriotizem. Na njem je visela, dokler ni narod spoznal hinavščine.

Med tem je rastla nova generacija, ki je izšla iz onih temnih časov. Mnogo jih je potegnili klerikalna struja seboj; kajti plačevala je svoje ljudi z denarjem, ki ga je izsesala iz naroda; toda ostalo je nekaj njih, katerih rama se okloniti noče. In ti so šli na delo in so rešili narod iz strahovlade, ki je visela nad njim četrto stoletje. Na teh hudih časih so se skušale njih sile. Vzdržali so. Prišla je osvoboditev. Po celi deželi so ozrastli Prosvetni domovi, združeni z odri in telovadnicami. Tam se je sešel narod in je poslušal, in se je izobraževal. Spoznal je veliko zmotu. Duhovščina sama je spoznala, da je zakrivila propad, zato se je vrnila v cerkev, kakor ji je zapovedal tudi državni zakon. Narod se je zopet zavedel svoje narodnosti in je pogledal na mejo. Odtrgali so mu med tem nekaj kosov. Toda šel je tem vstrajneje na delo in v nekaj letih je postavil mejo, kakor stoji še dandanes. Pregledal je svojo zgodovino in je vedel, pri čem je; zato je obračunal s preteklostjo.

Ona doba 1890—1930 pa mu je ostala v spominu, kakor sramoten pečat, ki si ga človek pritisne sam v svoji zaslepljenosti. Namesto da bi živel zase, hotel se je žrtvovati za druge — in je skoraj postal njih žrtev. Zato žive v prokletstvu imena, so zaznamenovana v njegovi zgodovini pod naslovom »druge protireformacije«.

Druga protireformacija ni mogla trajati 200 let, kakor prva, bila je le oblak, ki je prišel čez pomladansko setev. V borbi za solnce so ljudje spoznali njegovo visoko ceno; ko ga niso imeli, so ga začeli ljubiti. In s to ljubeznijo so živeli, ko so premagali tmo. Postavili so si spomenik na to dobo, kakor v svarilo, naj ne pozabijo, da kultura, prosveta in svoboda ostanejo pravo in edino geslo vseh narodov, ki hočejo živeti. Tako je bilo treba velike skušnje, da smo dokazali, da smo zmožni življenja in še daleč od smrti. Ako smo prestali ono ero, doživeli bomo večnost.

Ne puščajte ležati prečitanih števil »Svobodne Misli« v kotu, ampak dajte jih brati prijateljem in sosedom, kajti vsaka posamezna številka ima veliko vrednost za protiklerikalno propagando.

»Svobodna Misel« naj torej kroži od rok do rok!

Svobodomiselno gibanje.

Misli o krščanskih dogmah. (Diderot). Kar so ti krščanski nepoštenjakoviči predstavili z besedo »večno« pomenja v židovskem jeziku »dolgotrajno«. Iz neznanja hebrejskega jezika prevajalca in njegove nepoučenosti pohaja dogma o večni kazni. — V prvih stoletjih je bilo šestdeset evangelijskih, katerim se je verjelo enakomerno. Izmed teh so jih zavrgli šestinpetdeset, ker so se zdeli navsezadnje vendar preotrbožji. Ni li v teh, ki so ostali, tudi zelo mnogo, kar govori zoper vsako pamet?

Šolska reforma v Franciji. Škofovo glasilo, »Slovenec« je besedičil pred kratkim o francoskih analfabetih in obdolžil laiško šolo, da je baje ona temu kriva, ni pa povedal, da so ti analfabeti vsekož gojenci klerikalnih

šolskih zavodov, katerih je prej kar mrgolelo na Francoskem. Combes, ki leži vsem evropskim klerikalcem od nekdaj v želodec, je klerikalno propagando nekulturnosti precej omejil, zdaj pa se je predložil francoskemu parlamentu nov zakonski načrt, ki hoče **zasturati obvezni šolski obisk** in predpisuje **strogo državno nadzorstvo** nad vsemi **privatnimi** (= klerikalnimi) šolskimi zavodi, kjer se dela na tistem protirepublikanska in protilaiška propaganda in kateri zakon bode nudil dosti garancij, da se **odbije vsaki klerikalni napad** na laiško šolo. Klerikalce je strah in zato misli »Slovenec po svoji mednarodni ultramontanski solidarnosti, da bode svojim francoskim pajdašem najboljšo pomagal, ako — zabavlja.

Nemški ženski kongres, ki se je vršil začetkom meseca marca v Berlinu, se je izrekel odločno za pravice, ki jih mora imeti ženska **pri kontroli cerkvene uprave** in za **splošno versko svobodo**. Govorilo se tudi mnogo v **skupni vzgoji** obeh spolov v ljudski šoli kot o perečem sodobnem kulturnem vprašanju. Tudi na Slovenskem so ženska društva, ampak ona životarijo tiho v ponižni skromnosti in se ne upajo s svojimi zahtevami med širšo javnost. Malo več odločnosti bi ne škodovalo.

Hyacinthe Loyson, slavni nekdanji pridigar v pariški katedrali Notre Dame, je umrl 9. februarja t. l. On je bil med onimi maloštevilnimi, ki se l. 1870 niso slepo udali, ko se je proglasil papež za nezmotljivega. P. Loyson se ni udal kakor n. pr. **Strossmaier**, temveč rajši zapustil oficijelno cerkev, ustanovil galikansko cerkev, odpravil v njej duhovski celibat in se zavzemal od tedaj za **svobodnoverske zakone** ter nastopal povsod odločno proti ultramontanizmu.

Letošnji kongres svobodomislecev se bode vršil dne 1—3 septembra v Monakovem. Pozvani so zastopniki vseh svobodomiselnih korporacij ktereakoli imena. Dnevni red je sledeči:

31. avg. pripravljalna, tajna seja.

V dneh od 1. do 3. sept. se bode obravnavalo o

1. določilih in programu mednarodne svobodomiselnice zveze,

2. o ločitvi cerkve od države

3. o svobodomiselni vzgoji.

L. 1915 se vrši svobodomiselni kongres zopet v Pragi v proslavo Husove petstoletnice.

Somišljeniki, širite »Svobodno Misel«; pridobivajte novih naročnikov; pošiljajte nam naslove tistih, o katerih mislite, da bi se na list naročili.

Razširjajte edino protikatoliško in protiklerikalno poljudno pisano revijo »Svobodna Misel«!

Raznoterosti.

Nov Kristus se je pojavil na Francoskem v osebi nekega »očeta Antona«, ki šteje že na stotisoče vernikov, mnogo cerkvenih občin in ožjih apostolov. V osebi neke gospodične Camus je dobil izborna propagandko, ki ozdravlja baje bolnike in dela čudeže. Zdravniki in izvedenci majejo z glavami, kajti vse te osebe **duševno niso popolnoma normalne**. — Kakor kažejo tudi čuki, Marijine devičice in klerikalni kranjski finančni ministri čudne duševne abnormalnosti.

Konec Mačohijade. Kakor so naši čitatelji izvedeli že iz časopisov, je končala sodna obravnava z obsodko svetih čenstohovskih menihov. Zato radi obče znane afere ne bomo trošili dragega papirja in navedli samo odlomek iz pred sodnijo prečitane dnevnika Mačohovega, ki pokaže moralno propalost menihov, katerim so znosili Poljaki **vsako leto čez 20 milijonov rubljev** (= čez 60 milijonov K.) v najjasnejši luči.

V tem dnevniku beremo:

6. majnika: »V naglici pomolil, strastno poljubil eno gospo, včeraj dvakrat grešil s zakonsko ženo.«

3. junija: »V naglici pomolil, strastno poljuboval.«

18. junija: »V naglici pomolil, včeraj zamudil dve maši in se dotaknil omožene žene. Včeraj popival, ravnotako predvčerajšnjim.«

30. junija: »Bil samo enkrat pri spovedi. Maše nisem bral; grešil s soprogo brata,

poljuboval, popival, klet, bil pred postnim dnevem v gledališču!

5. julija: »V naglici pomolil. Včeraj sploh ne molil, bil med mašo raztresen. Včeraj krokal in se tresel pri spovedi.«

11. julija: »V naglici pomolil, popival, klet.«

13. julija: »V naglici pomolil, popival, klet.«

2. oktobra: »Že tri tedne ne bil pri spovedi. Pri zadnji in predzadnji nisem bil odkritosrčen in nisem povedal vseh grehov. Zamolčal sem, da sem grešil z omoženo ženo in zraven še z bratovo soprogo.«

4. oktobra: »Popival, ampak pijan nisem bil. V tem stanju sem spovedoval in ukradel več »grošev« iz zakristije.«

Ubogi lemenatarji. Kakor se čuje, izide kmalu papeški dekret, ki bo predpisoval semeniščnim gojenčkom 6—7letno učno dobo. Prod 28. letom baje nikdo ne bo smel biti posvečen, to pa radi tega ne, kar menda pred to starostjo ne more presoditi važnosti in dalekosežnosti, ki je spojena z obljubo devišstva. Po 28. letu, se zagotavlja v cerkvenih krogih, bo »nadebudni« tega zmožen. O da, zmožen bo, ako se mu bo zljubilo čakati tako dolgo, ali če bo poskrbel medtem že za svoj zarod. In če po tej dolgi dobi še ne spozna protinaravnosti in brezsmiselnosti te obljube, potem je res sposoben in vreden, da se ga sprejme o kasto. Ubogi lemenatarji!

Španski fajmoštri in menihi. V tej Španiji, kjer je vsled pomanjkanja denarja in obrtnosti podjetnosti napredek tako počasen, mora vzdrževati cerkev večinoma država sama. Za cerkev potroši država letnih 50 milijonov, medtem ko izda za šolstvo in prosveto samo 45 milijonov. Ampak od raznih ministerstev za cerkvene zadeve določeni fondi tvorijo še le del vsega denarja, ki priroma letno v cerkveno malho. Skupna svota cerkvenih dohodkov revne Španije presega 300 milijonov K, ki se zbirajo iz dohodkov velikanskih posestev, stole in podjetij, kjer vlada nečuvno odeduštvo. Od teh letnih 300 milijonov živi 32.000 fajmoštrov, ki so v svojih občinah absolutni vladarji. Škofje dobivajo državno plačo 17.500 do 40.000 K. 3200 samostanov skrbi za lenobo in zapravljajanje narodnega imetka in tlači s svojimi podjetji svobodni razvoj

industrije in trgovine. Dohodki papeške nuncijature v Madridu so ogromni in ona ima vrsto najlepših palač v svoji posesti. Od vseh papeških dohodkov, ki znašajo letno nad 8 milijonov, prihaja dobra tretjina iz Španije. Srečna dežela, po vzoru katere bi naši klerikaleci radi upropastili tudi še naše itak borne pokrajine, ako bi ne bilo svobodomišlečih ljudij, ki jim sem ter tja temeljito prekrizajo račune.

Listnica uredništva.

Vsi dopisi in sicer tudi na upravništvo naj se naslovijo odslej: Praga, Král. Vinohrady, Brandlová 34.

Vse one, ki nam niso vrnili prve številke, smatramo za naročnike.

Kdor se preseli, naj nam blagovoli naznati svoj novi naslov, da ne bo nepotrebnih reklamacij in retour-pošiljatev.

Prosimo vse somišljenike, da agitirajo za list, nam pridobe nove somišljenike in nam vpošljejo naslove morebitnih naročnikov, da jim pošljemo časopis na ogled. Kdor pridobi deset novih naročnikov, dobi krasno Drtinovo knjigo: »O miseldlnem razvoju evropskega ljudstva« brezplačno.

Somišljenike prosimo, da nam naznani vse nerednosti in protizakonitosti, ki si jih dovoljujejo klerikalni poštarji pri dostavljanju našega lista.

Prosimo vse z naročnino zaostale somišljenike, da storijo kakor hitro mogoče svojo dolžnost in nam zagotovijo redno izdajanje Svob. Misli.

„SVOBODNA MISEL“

≡ izhaja vsak mesec ≡
in stane za Avstro-Ogrsko:
na leto K 3—
polletno K 1:50
≡ izven monarhije: ≡
na leto K 4—

Na željo se »SVOBODNA MISEL« pošilja tudi v zaprtem pismu, kar stane 5 K na leto. Knjižarne in komisijonarni dobe znaten popust.

Izdaja in urejuje **Albin Ogris**. — Tisk. Dr. Ed. Grégr in sin, Praga.